

КРИВОРІЗЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ДВНЗ «КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
МУЗЕЙ ІСТОРІЇ КРИВОРІЗЬКОГО ПЕДІНСТИТУТУ

КРИВОРІЖЖЯ: ПОГЛЯД У МИНУЛЕ...

Т О М 1

Кривий Ріг – 2015

ідейних міркувань (так звана «п'ята колона», яка співпрацює з ідеологічних причин, поділяючи головні засади політики путінських окупантів), частина маргіналів, серед яких нерідко – жорстокі, схильні до конформізму особи, швидко пристосовується й прислугується тому, хто при владі.

Отже, причини міжнаціонального протистояння в роки Другої світової війни, кризового стану в українському суспільстві вже в роки незалежності України й боротьби за єдність нашої держави сьогодні мають давню історію й пояснюються, у першу чергу, багатовіковим зазіханням сусідніх держав (у першу чергу – Московії – Російської імперії, СРСР – Російської Федерації) на наші землі, українську державність і державу Україна, штучним створенням бази для поширення і роздмухування міжнаціональної ворожнечі, політичної, соціально-економічної і культурної нестабільності.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА:

1. Абакумова В.І. Методологія дослідження мінливих періодів історії/ Вікторія Іванівна Абакумова // Історичні студії суспільного прогресу. - 2014. - № 8. - С. 27-32.
2. Гулай В.В. Міжетнічна комунікація в Західній Україні у роки Другої світової війни: монографія. / Василь Васильович Гулай. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 460 с.
3. Калішук О. «Українсько-польське протистояння у роки Другої світової війни: психоментальні складники» / Оксана Калішук // Мандрівець.- Травень-Червень.- 2013.- С.45-47.
4. Рябчій І. «Віталій Чернецький: «Колоніальний досвід – це психологічна травма ...» / Іван Рябчій // Мандрівець. – Травень-Червень.-2013.-С.4-8.

Шляхтич Р.П.,
кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри історії України
КПІ ДВНЗ «КНУ»

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ НІМЕЦЬКОГО «НОВОГО ПОРЯДКУ» НА КРИВОРІЖЖІ В РОКИ ОКУПАЦІЇ (1941-1944 РР.)

Більш ніж сімдесят років тому німці вступили на землю Криворіжжя. Розпочалися три окупаційні роки в історії нашого міста. За цей час Кривий Ріг зазнав багато лиха: були вбиті тисячі мешканців міста різних національностей, майже припинили роботу заводи та шахти, було знищено сотні будинків та адміністративних будівель. Але попри це життя в місті продовжувалось.

Мета статті – висвітлити соціально-економічні відносини в місті в роки німецької окупації (1941-1944 р.р.)

У ході війни, особливо після провалу «бліцкригу», нацистські погляди, щодо економічної експлуатації України зазнали певної трансформації: від орієнтації на виключно

використання трудових ресурсів, продовольства, сировини, до збереження важкої та машинобудівної індустрії, деяких галузей харчової та легкої промисловості, транспорту і комунікацій. Цього вимагали потреби продовження війни. З іншого боку, необхідно було забезпечити певну лояльність з боку робітників та селян, директорів підприємств, інженерно-технічних працівників та фахівців аграрної сфери тощо. Саме на лояльність населення в обмін на збереження певних соціальних гарантій, заробітної платні, продовольчого забезпечення, медичного обслуговування тощо розраховували окупанти [4, с. 157].

Нова влада змушена була діяти у відповідності з реаліями окупаційного життя. Так, вже 5 вересня 1941 року польовий комендант м. Кривого Рогу майор Реглер видав наказ про встановлення найвищих цін на продукти харчування, які не можна було перевищувати. В більшості своїй нові ціни повинні були відповідати довоєнним. Приміром 1 кг. свинини 1 гатунку мав коштувати 16.50 крб.; 1 кг. сала – 22-24 крб.; 1 кг. пшеничної муки від 1.65 до 4.10 крб.; фрукти – в середньому 2-3 крб. за кілограм тощо[1, л. 15]. Так само директивно німецька влада намагалась регулювати ціни і на інші види продукції. Так, розпорядженням від 28 червня 1942 року встановлювались граничні ціни для виробників взуття. Приміром, нові биті чоботи подвійно прошиті повинні були коштувати 90 крб.; валянки – 75 крб.; напівчеревики чоловічі подвійно прошиті 80 крб.; а жіночі – 75 крб. [6].

Але нормативне регулювання цін не могло стримати інфляцію, а особливо в роки війни. Тому багато підприємців нашого міста в роки окупації змушені були продавати продукцію по вищим цінам ніж пропонувалось. Відомо, що в липні 1942 року за порушення встановлених максимальних цін були оштрафовані такі власники приватних підприємств міста: Федько власник їдальні – на 20 марок, Деревянко власник жестяної майстерні теж оштрафований на 20 марок, Осингерова (займалася продажем мазей) була оштрафована на 5 марок, Мегульова власниця перукарні – на 5 марок. Крім того, всіх їх було попереджено, що якщо і далі вони будуть надавати послуги по завищеним цінам їхні підприємства будуть зачинені [7].

Не дивлячись на всі заборони та залякування, стабілізувати ситуацію з продуктами харчування та товарами широкого вжитку не вдалось. Про це свідчить той факт, що в місті починає запроваджуватись карткова система. Продуктові картки мали право отримувати працівники підприємств, установ, організацій міста та держгоспів району, а також тимчасові робітники та робітники інших об'єднань, які мали право на існування яке було затверджено міським комісаром (працівники театру, хорової капели, капели бандуристів тощо) [4, арк. 6]. Списки робітників потрапляли до Міськторга і вже він розподіляв і закріплював робітників за тим чи іншим магазином або кооперативом.

На Криворіжжі в роки окупації найбільшим був кооператив «Нове життя». Він був заснований в Кривому Розі 26 вересня 1941 року. І вже за рік став не просто мережею споживчих крамниць, а підприємством яке розгорнуло роботу на багатьох ділянках міського життя. До початку осені 1942 року в місті були створені і підпорядковані кооперативу слюсарно-механічна, кравецька, взуттєва, художня, дзеркальна, скульптурна та ряд інших майстерень. За рік своєї діяльності кооператив продав населенню міста через продуктові, скобяні, комісійні крамниці та продуктові ларьки продукції на суму 700 тис. карб. В цей час головою правління кооперативу був Т. Гавріков [9]. Пункти прийому кооперативу знаходились в різних частинах міста. Відомо, що в серпні 1942 року державну поставку яєць та птахів здійснювали пункти на Карнаватці, Соцмісті, Нижній Антонівці та на Базарній площі. Діяли кравецькі майстерні кооперативу на вул. Поштовій [8]. А в листопаді 1942 року був об'явлений набір на курси крою та шиття, які діяли під егідою «Нового життя». Заняття повинні були розпочатись 10 грудня 1942 року.

В 1943 році кооператив «Нове життя» охоплював територію з населенням 93500 чоловік. Сума вступних внесків складала 69120 крб. В цей час збільшується торгівельна сітка кооперативу, яка охоплювала 4 магазини та 8 заготівельних пунктів. В II кварталі 1943 року «Нове життя» забезпечило роботою 118 місцевих мешканців [5, с. 49-50]. Активно працювали і різноманітні майстерні, які входили до складу кооперативу. Так, на січень 1944 року художня майстерня виготовила продукції на суму 8969 крб. Серед художньої продукції були 4 портрети командирів рот, 27 надгробних хрестів, вивіски для перукарні та слюсарної майстерні, таблиці для земельного відділу тощо. Кравецька майстерня випустила найрізноманітніший асортимент продукції на суму 16217 крб. [5, с. 50].

Отже, за рахунок вмілого керівництва і за сприяння німецької влади кооператив «Нове життя» охоплював не лише сферу збитку та споживання, а й сферу послуг. Тим більше, що в умовах окупації був стійкий попит як на харчову продукцію, так і на продукцію широкого вжитку. А загалом у роки окупації в Кривому Розі було 65 підприємств та 47 різноманітних організацій [5, с. 47-48]. Вони повинні були забезпечувати як окупаційну владу, так і місцеве населення продовольчими товарами та товарами широкого вжитку.

В той же час в роки окупації міста формувався приватний сектор, до якого належали чисельні дрібні стаціонарні та пересувні торгівельні об'єкти, заклади громадського харчування, їдальні, кафе, ресторани, пивниці, закусочні тощо. Частина приватників не реєструвалась і діяла нелегально або напівлегально. Так, в 1943 році на вулиці Глинки громадянкою Старніковою приймалась білизна від військового та цивільного місцевого населення для прання та прасування [10]. В сфері розваг міста, крім місцевого театру ім. Котляревського, на січень 1943 року працювало 19 кінотеатрів [7], а також казіно пані Дідріх

на вул. Парадній [11]. Отже, в Кривому Розі в роки окупації функціонували різні види підприємств, які давали змогу виживати місцевим мешканцям. Для роботи цих підприємств необхідно було їх забезпечити робочими кадрами та встановити тарифну сітку заробітної платні.

1 грудня 1941 року виходить наказ Рейхскомісара України Е. Коха «Про врегулювання умов праці та зарплатні ремісничих робітничих сил». Згідно цього наказу година праці для некваліфікованих працівників та практикантів становила від 0.70 крб. до 1 крб.; для кваліфікованих працівників – від 1.40 крб до 1.70 крб; для майстрів – 2.50 крб. [3, л. 47]. Отже, оплата праці працівників залежала від їх кваліфікації та від віку. Це повинно було стимулювати працівників підвищувати свою кваліфікацію, але в умовах війни це було зробити вкрай важко. Тому 19 грудня 1941 року виходить розпорядження Рейхсміністра для визволених східних земель А. Розенберга про введення обов'язку праці. Згідно розпорядження обов'язковій праці підлягав кожен хто міг працювати. Причому кожен повинен працювати за своїм фахом, а ті хто не здібні до праці мусили працювати в залежності від своїх здібностей [9]. Отже обов'язковій праці підлягав кожен працездатний мешканець Кривбасу, а для чіткого та повного розподілу трудових ресурсів наказом від 19 лютого 1942 року вводились 8 трудових груп в залежності від кваліфікації.

Великий вплив на рівень заробітної плати мало походження людини. Приміром, фольксдойчі (етнічні німці) отримували більшу заробітну платню та інші пільги. Свідченням цьому може бути нарахування заробітної платні робітникам та службовцям німецького походження житлового відділу Криворізької допоміжної управи (травень 1943 року). Згідно цього документу керівник отримував 762 крб. в місяць, комендант – 510 крб., двірник – 270 крб. [2, арк. 24]. Інший рівень заробітної платні був у керівництва міської та районної допоміжних управ. Так, голова Криворізької районної управи Ю. Ефременко отримав за жовтень 1941 року 2000 крб. заробітної платні, секретар управи І. Шайда – 1400 крб., керуючий справами Г. Волков – 1400 крб. А найменшою була зарплатня у діловода, який у цьому ж місяці отримав лише 200 крб. [5, с. 32]. Отже, ступінь відповідальності та посада теж впливали на рівень прибутків громадян. Але в тоталітарних суспільствах, якими без сумніву були і німецький Рейх, і Радянський Союз зайнята посада позначалась певним ступенем лояльності особи до влади. А тому дуже часто місцеві керівники різних рівнів були причетні до злочинів проти людяності, якими, нажаль, позначені 30-40-ві роки ХХ століття.

Висновки. Отже, роки німецької окупації були жахливим випробуванням для мешканців Кривого Рогу, але життя в місті продовжувалось і в цей нелегкий час. На Криворіжжі діяли різноманітні підприємства, заклади культури та освіти, лікарні тощо. Місцева влада намагалась впорядкувати комунальне господарство, виплачувати заробітну

платню та соціальні виплати містянам. Але німецьке керівництво прагнуло не впорядковувати життя місцевого населення, а експлуатувати його. Тому стратегії виживання мешканців залежали від примх німецької влади, а це створювало зайві труднощі у буденному житті криворіжців.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний архів Дніпропетровської області (Далі – ДАДО), ф. р-2484, оп.2, спр.1.
2. ДАДО, ф. Р-2484, оп.2, спр.2.
3. ДАДО, ф. Р- 2484 , спр. 12
4. Запорізький рахунок Великій війні. 1939-1945 / Ф.Г. Турченко, В. М. Мороко, О. Ф. Штейнле, В. С. Орлянський та інші. – Запоріжжя: Просвіта, 2013. – 416 с.
5. Мельник А. А. Криворіжжя: в пламени війни (1941-1944). – Кривий Ріг: Дионис, 2014. – 232 с.
6. Округовий криворізький часопис «Дзвін». – 21 листопада 1941 року
7. Округовий криворізький часопис «Дзвін». – 11 липня 1942 року
8. Округовий криворізький часопис «Дзвін». – 5 серпня 1942 року
9. Округовий криворізький часопис «Дзвін». – 29 серпня 1942 року
10. Округовий криворізький часопис «Дзвін». – 26 вересня 1942 року
11. Округовий криворізький часопис «Дзвін». – 10 лютого 1943 року
12. Округовий криворізький часопис «Дзвін». – 17 березня 1943 року

ДЕХТЯРУК Віктор,
магістрант історичного факультету,
Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»
Науковий керівник: **Шайкан В. О.**,
доктор історичних наук, професор,
завідувач випускової кафедри історії України
Криворізького педагогічного інституту
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ГОЛОКОСТ НА КРИВОРІЖЖІ

Друга світова війна залишилася в пам'яті людства прикладом найбільшої за масштабами, кількістю жертв та руйнувань трагедією, яка не мала аналогів в усій попередній історії. Однією з провідних рис війни, що відрізняла Другу світову, було панування людиноненависницької нацистської ідеології, яка була рушійною силою цього протистояння. Хворобливі расистські теорії нацистів стали причиною найбільш масових геноцидів, серед так званих «неповноцінних народів». Геноцид визначається як сплановане знищення расової, національної чи етнічної групи як такої.

Нацистська національна політика визначалася вірою в існування надлюдини-арійця, єдиним призначенням якого було панування над світом. Нацисти поширили пропагандистську ідею про «життєвий простір» німецької нації, тобто території, які мають належати чистим арійцям-німцям. До «життєвого простору» відносили також і територію